

Η πρόκληση των δημοψηφισμάτων

Ένα δημοψήφισμα με ιδιαίτερη σημασία θα γίνει στις 8 και 9 Ιουνίου στην Ιταλία, με τους πολίτες να καλούνται να εκφράσουν τη γνώμη τους για πέντε ερωτήματα. Τα τέσσερα πρώτα αφορούν το εργατικό δίκαιο, και το πέμπτο την πρόσβαση στην ιταλική υπηκοότητα για όσους διαμένουν μόνιμα στη χώρα. Ωστόσο, πίσω από τον φαινομενικό κατακερματισμό μεταξύ «εργασίας» και «ιθαγένειας», αναδύεται ένα κοινό νήμα που διατρέχει τόσο την ιστορία των μεταναστευτικών πολιτικών όσο και τους μετασχηματισμούς της αγοράς εργασίας: η αποδυνάμωση των δικαιωμάτων και η επισφαλής ζωή συχνά περνούν μέσα από διαφορετικές μορφές αποκλεισμού. Και για αυτόν ακριβώς το λόγο, το δημοψήφισμα μπορεί να έχει σημαντικό πολιτικό αντίκτυπο, ακόμη και πέρα από την ειδική του λειτουργία, που είναι η κατάργηση άδικων νόμων. Μπορεί να αποτελέσει μια ευκαιρία για την επανενεργοποίηση της συλλογικής φαντασίας και των πρακτικών μετασχηματισμού. Να σημειωθεί, ότι για τα τέσσερα πρώτα ερωτήματα προηγήθηκε η συλλογή περισσότερων από 4.000.000 υπογραφών, και το πέμπτο συγκέντρωσε περίπου 637.000 υπογραφές.

Πέντε δημοψηφίσματα για την ελευθερία, τη δύναμη και την αξιοπρέπεια της εργατικής τάξης. Αυτό είναι το θέμα για το οποίο θα ψηφίσουμε την Κυριακή και τη Δευτέρα, 8 και 9 Ιουνίου: μια πρόκληση που δείχνει, αυτές τις ημέρες, έναν δρόμο για την Αριστερά, και η οποία ελπίζουμε ότι θα συνεχίσει να το κάνει για πολύ καιρό ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα. Απολύσεις, αποζημιώσεις, επισφάλεια, εργασιακή ασφάλεια, ιθαγένεια: υπάρχουν πέντε ζητήματα, τέσσερα από τα οποία προτείνονται από την CGIL (Ιταλική Γενική Συνομοσπονδία Εργατών) και το πέμπτο από ένα ετερογενές μέτωπο με επικεφαλής τους φιλελεύθερους Ριζοσπάστες, αλλά υπάρχει ένα κόκκινο νήμα που τα συνδέει. Η σύγκρουση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας εκτυλίσσεται σε ένα πεδίο του οποίου οι κανόνες τα τελευταία τριάντα χρόνια έχουν γίνει ολοένα και πιο επιθετικοί υπέρ του κεφαλαίου: είναι καιρός να ανακτήσουμε ένα πιο ευνοϊκό έδαφος. Να απελευθερώσουμε τους ανθρώπους που χρειάζονται εργασία από τουλάχιστον ένα μέρος του εκβιασμού που υφίστανται. Να τους δώσουμε πίσω κομμάτια δύναμης, προστασίας και, επομένως, ελευθερίας. Το μήνυμα είναι σαφές: αν οι ιταλικοί μισθοί βρίσκονται σε στασιμότητα, αν οι διαφωνίες σπάνια φτάνουν στο επιθυμητό αποτέλεσμα, αν είναι δύσκολο να επιτευχθούν κινητοποιήσεις του μεγέθους και της έντασης που απαιτούνται για να έχουν πραγματικά αντίκτυπο, είναι επίσης, και πάνω από όλα, επειδή εκατομμύρια

εργαζόμενοι ζουν υπό εκβιασμό.

Στο ψηφοδέλτιο, την Κυριακή και τη Δευτέρα, θα γραφτεί πέντε φορές: «θέλετε η εργατική τάξη να είναι ισχυρότερη και πιο ελεύθερη αύριο από ό,τι είναι σήμερα;». Δεν είναι ασήμαντο, μετά από δεκαετίες που δαπανήθηκαν υπερασπιζόμενοι το πολύ, συχνά μάταια, τις υπάρχουσες προστασίες και ποτέ, όπως στην προκειμένη περίπτωση, δεν ανέβηκε ο πήχης της αξιοπρέπειας. Θα είναι αρκετό για την νίκη; Είναι πολύ δύσκολο, αλλά οι ψήφοι καταμετρώνται στο τέλος (σημ: για να είναι έγκυρο το αποτέλεσμα σε ένα ερώτημα πρέπει να προσέλθει τουλάχιστον το 50% των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων και να το εγκρίνει τουλάχιστον το 50% των συμμετεχόντων). Και είτε οι 27.000.000 ψηφοφόροι είναι παρόντες είτε όχι, πιθανότατα θα είναι πολύ περισσότεροι από αυτούς που έχει συγκεντρώσει η Αριστερά τα τελευταία χρόνια. Η εντύπωση είναι ότι το μακρύ κύμα της κρίσης του 2008 έχει σημαδέψει την συνείδηση ενός μέρους της ιταλικής κοινωνίας, ότι το ταξικό ζήτημα δεν αναγνωρίζεται ομόφωνα ως λήξαν, ότι η αποτυχία της υπόσχεσης του νεοφιλελευθερισμού είναι ένα γεγονός που έχει εμπεδωθεί από όχι ασήμαντα τμήματα της χώρας μας. Οι μεγάλες ενωμένες μάχες πάνω σε αυτά τα ζητήματα, ικανές να υποδείξουν το δρόμο της συλλογικής χειραφέτησης, είναι ένα από τα κλειδιά για κάθε πιθανή κοινωνική αλλαγή και πολιτική ανασυγκρότηση.

Τα πέντε δημοψηφίσματα για την εργασία

Τα τέσσερα ερωτήματα που υπέβαλε η CGIL αγγίζουν τέσσερα θεμελιώδη ζητήματα της ισχύουσας εργατικής νομοθεσίας. Το πρώτο είναι οι απολύσεις, με την κατάργηση των τμημάτων του Νόμου για την Απασχόληση που σχεδίασε ο Ρέντσι το 2015 αφιερωμένα στο τέλος του άρθρου 18 του Εργατικού Κώδικα και, ως εκ τούτου, την αντικατάσταση της επαναπρόσληψης στον χώρο εργασίας με οικονομική αποζημίωση σε περίπτωση αδικαιολόγητης απόλυσης από εταιρείες με περισσότερους από 15 υπαλλήλους. Το άρθρο 18 δεν θα επιστρέψει, δυστυχώς, στην αρχική έκδοση του 1970, αλλά σε αυτήν που είχε ήδη αποδυναμωθεί από τη μεταρρύθμιση Φορνέρο το 2012 (σημ: υπουργός Εργασίας από το 2011 μέχρι το 2013 στην κυβέρνηση Μόντι). Το ερώτημα από αυτή την άποψη είναι πολύ συνετό, επειδή μια προηγούμενη διατύπωση, το 2017, απορρίφθηκε από το Συνταγματικό Δικαστήριο. Είναι αναμφισβήτητο, σε κάθε περίπτωση, ότι η νίκη του «Ναι» θα οδηγούσε σε σημαντική επιστροφή της επαναπρόσληψης στον χώρο εργασίας ως αποτέλεσμα μιας ποινής που θα χαρακτήριζε την απόλυση ως αδικαιολόγητη. Η απόλυση χωρίς επαρκείς λόγους θα ήταν για άλλη μια φορά μια πολύ επικίνδυνη συμπεριφορά και δύσκολο να συμπεριληφθεί στο κόστος ευκαιρίας μιας εταιρείας. Το δεύτερο αφορά και πάλι τις απολύσεις, αλλά αυτή τη φορά σε μικρές επιχειρήσεις, ακυρώνοντας το ανώτατο όριο αποζημίωσης που μπορεί να επιδικάσει ο δικαστής στον αδικώς απολυμένο εργαζόμενο. Το τρίτο επανέρχεται στον Νόμο για την Απασχόληση, προτείνοντας την επαναφορά της υποχρέωσης αιτιολόγησης της χρήσης συμβάσεων ορισμένου χρόνου με συγκεκριμένους λόγους. Το τέταρτο, σε περίπτωση ατυχήματος σε έργο με σύμβαση επεκτείνει την ευθύνη στην εργοληπτική

εταιρεία. Τέσσερα διαφορετικά θέματα, τα οποία όμως ενώνει ακριβώς η ιδέα της ενίσχυσης της θέσης των εργαζομένων στους χώρους εργασίας τους: δυσκολότερες απολύσεις, λιγότερη επισφάλεια, περισσότερη ασφάλεια. Το θέμα, όπως αναφέρθηκε, είναι εγκάρσια αυτό της απομάκρυνσης/αφαίρεσης από τον εκβιασμό και της αποκατάστασης της ελευθερίας και της δύναμης. Και ως εκ τούτου, τελικά, μεγαλύτερη ικανότητα κινητοποίησης και, κατά συνέπεια, της επίτευξης καλύτερων συνθηκών για όλους. Η ίδια συλλογιστική μπορεί εύκολα να επεκταθεί και στο πέμπτο ερώτημα, που προτείνει τη μείωση από δέκα σε πέντε χρόνια του χρόνου διαμονής που απαιτείται για την υποβολή αίτησης, εφόσον οι λοιπές προϋποθέσεις παραμένουν ίδιες, για την ιταλική υπηκοότητα. Αν και το ζήτημα προέκυψε από ένα περιβάλλον πολύ διαφορετικό από εκείνο των συνδικάτων, τελικά εξακολουθεί να αναφέρεται στην εργασία. Εν μέρει επειδή η μεγάλη πλειοψηφία των αλλοδαπών πολιτών που ζουν στην Ιταλία είναι άντρες και γυναίκες εργαζόμενοι/ες. Και εν μέρει γιατί χάρη στην κατακραυγή που εξακολουθεί να ισχύει για τον αντιμεταναστευτικό νόμο Μπόσι - Φίνι, οι άδειες διαμονής στην Ιταλία συνδέονται με την εργασία. Έτσι, η έλλειψη ιθαγένειας καθιστά κάποιον δομικά πιο υποδεέστερο στον χώρο εργασίας, επειδή ο εργασιακός εκβιασμός δεν περιορίζεται, στην περίπτωση των μεταναστών, στους μισθούς, αλλά επεκτείνεται στο νομικό καθεστώς, στο δικαίωμα παραμονής τους στην Ιταλία χωρίς να καταλήξουν στην παρανομία.

Είναι περίεργο το γεγονός ότι εκείνοι, που ακόμη και στην Αριστερά, επαναλαμβάνουν εδώ και χρόνια ότι η μετανάστευση πρέπει να καταπολεμηθεί επειδή οι μετανάστες, καθώς είναι πιο επιρρεπείς στους εκβιασμούς κινητοποιούνται λιγότερο και επομένως μειώνουν τις απαιτήσεις όλων, δεν αναλαμβάνουν δράση όταν είναι αυτό δυνατό ενάντια σε έναν από τους θεμελιώδεις μοχλούς αυτού του εκβιασμού. Είναι η ίδια λογική που οδηγεί πολλούς από εκείνους που, μερικές φορές ακόμη και δικαίως, έχουν επικρίνει την Αριστερά για αδιαφορία στα ταξικά ζητήματα, να αγνοούν την ίδια την εκστρατεία του δημοψηφίσματος που ασχολείται με τα εργασιακά ζητήματα. Προφανώς, το θέμα δεν ήταν, για ορισμένους, να ξεφύγουν από τους δεξιούς πολιτιστικούς πολέμους βρίσκοντας νέους λόγους διεύρυνσης. Ήταν, αντίθετα, να πολεμήσουν αυτούς τους πολέμους από τα δεξιά. Πέρα όμως από τους πολιτιστικούς πολέμους που είναι καλοί για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την κομματική προπαγάνδα, το θέμα είναι πραγματικά αποκλειστικά ταξικό. Ποιος νοιάζεται που οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν ήδη ωριμάσει πλήρως στις οικονομικές και πολιτιστικές απαιτήσεις για την ιθαγένεια παραμένουν πέντε ακόμη χρόνια δεσμευμένοι στην άδεια παραμονής; Μόνο, και αποκλειστικά, τις εταιρείες που τους απασχολούν. Σε κανέναν άλλο, στον πραγματικό κόσμο, δεν θα άλλαζε τίποτα προς το χειρότερο, αν ένα τμήμα της εργατικής τάξης, χωρισμένο από τα υπόλοιπα με το φράχτη της ιθαγένειας, κατάφερνε να γκρεμίσει αυτόν τον φράχτη. Αντίθετα: είναι ένα ακόμη βήμα, όπως και τα πρώτα τέσσερα ερωτήματα, προς μια πιο ελεύθερη και ισχυρότερη εργατική τάξη.

Ανεβάζοντας τον πήχη

Η ομάδα του δημοψηφίσματος είναι πολύ σύνθετη: στο συνδικαλιστικό μέτωπο, εκτός από την CGIL υπάρχει προφανώς ένα μέρος του UIL (σημ: ιταλικό εργατικό συνδικάτο που εκπροσωπεί περίπου 2.200.000 εργαζόμενους και έχει αποσχιστεί από την CGIL) και, με διαφορετικό τρόπο, ένα μεγάλο μέρος του συνδικαλισμού βάσης. Σε συνεταιριστικό και κινηματικό επίπεδο ότι δεν έχει κινητοποιήσει η εκστρατεία του δημοψηφίσματος έχει αφυπνίσει τους πολίτες, αλλά γενικά όλοι είναι εκεί. Μεταξύ των κομμάτων, η Συμμαχία Πρασίνων και Αριστεράς, το Δημοκρατικό Κόμμα (αν και με σημαντικές διαρροές προς τα δεξιά), η Κομμουνιστική Επανίδρυση και η Εξουσία στο Λαό έχουν δηλώσει ότι υπερασπίζονται το «Ναι» και στα πέντε ερωτήματα. Η θέση του Κινήματος Πέντε Αστέρων είναι επίσης πολύ κοντά, και έχει δώσει οδηγίες να ψηφιστεί το «Ναι» στα τέσσερα ερωτήματα για την εργασία αφήνοντας «ελευθερία συνείδησης» στο ζήτημα της ιθαγένειας, το οποίο ωστόσο έχει υποστηριχθεί δημόσια από τον ηγέτη του Τζουζέπε Κόντε. Ένα μείγμα «Ναι» και «Όχι» χαρακτηρίζει τον κεντρισμό των Ρέντσι και Καλέντα, ενώ η δεξιά μειοψηφία του Σοσιαλιστικού Κόμματος έχει δηλώσει ότι θα απέχει σε τουλάχιστον τρία από τα πέντε δημοψηφίσματα, μοϊκοτάροντας σημαντικά την συμμετοχή. Την ίδια γραμμή, άλλωστε, ακολούθησε και η Δεξιά, με την κυβέρνηση Μελόνι να αρνείται συστηματικά οποιαδήποτε δημόσια τοποθέτηση και σύγκρουση στα ζητήματα του δημοψηφίσματος, εστιάζοντας στην απόκλιση μεταξύ της υψηλής συμμετοχής που απαιτείται από το Σύνταγμα και της χαμηλής προσέλευσης που χαρακτηρίζει αυτή την στιγμή, και προσπαθεί να κάνει το δημοψήφισμα να αποτύχει χωρίς να αναλαμβάνει την ευθύνη για τη λήψη θέσεων που σήμερα είναι αντιδημοφιλείς. Η κυβέρνηση επέλεξε τη στρατηγική της σιωπής, με την πρωθυπουργό να αφοσιώνεται αποκλειστικά στην εξωτερική πολιτική καθ' όλη τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας προκειμένου να αποφύγει να πάρει θέση σε ένα ζήτημα που δεν μπορεί να της φέρει τίποτα καλό, μέχρι το πρόσφατο παράλογο ξέσπασμα της Μελόνι που ανακοίνωσε ότι «θα πάει να ψηφίσει αλλά δεν θα κοιτάξει τα ψηφοδέλτια», δηλαδή θα πάει να ψηφίσει αλλά δεν θα ψηφίσει, που στην πραγματικότητα σημαίνει ότι δεν θα πάει να ψηφίσει. Αν η Μελόνι αναγκάζεται σε αυτές τις στρεβλώσεις, είναι επειδή γνωρίζει πολύ καλά ότι η αντίθεση στη ρύθμιση των απολύσεων ή στον περιορισμό της επισφαλούς απασχόλησης δεν είναι δημοφιλής ακόμη και μεταξύ των ψηφοφόρων της.

Το πολιτικό ζήτημα είναι ακριβώς αυτό: η σχεδόν πλήρης απουσία εκστρατείας υπέρ του «Όχι», ή της αποχής επί της ουσίας των ζητημάτων, σηματοδοτεί την τεράστια συναίνεση που κερδίζουν τα ζητήματα που εγείρονται από τα δημοψηφίσματα στην Ιταλία το 2025. Αν τα επιχειρήματα κατά του «Ναι» είναι «αυτοί οι νόμοι θεσπίστηκαν από το Δημοκρατικό Κόμμα» και «ο Λαντίνι θέλει να μπει στην πολιτική», αυτό σημαίνει ότι σχεδόν κανείς στη χώρα μας δεν είναι πρόθυμος όχι μόνο να ψηφίσει, αλλά ούτε καν να μείνει στο σπίτι του, για να μην συνεχιστούν οι ευκολότερες απολύσεις, οι χαμηλότερες αποδοχές, η μεγαλύτερη επισφάλεια, και η λιγότερη προστασία από ατυχήματα. Σε αυτό, το πέμπτο ερώτημα διαφέρει εν μέρει, επειδή είναι αναμφισβήτητο ότι υπάρχει ένα αντιμεταναστευτικό αίσθημα, ακόμη και αν εφάπτεται με το ζήτημα της ιθαγένειας. Θα συνέβαινε αυτό πριν από δέκα χρόνια; Η εντύπωση είναι ότι η εξάντληση της πολιτικής πρότασης του προοδευτικού νεοφιλελευθερισμού, στην προκειμένη περίπτωση, κάνει τη διαφορά. Το επιχείρημα «περισσότερες απολύσεις, περισσότερες προσλήψεις», δέκα χρόνια μετά τον Νόμο για την

Απασχόληση, δεν πείθει πλέον κανέναν στην Αριστερά. Πολύ λίγα, πολύ αργά; Ίσως. Ίσως η μείωση της σημασίας του ταξικού ζητήματος μέσα στην ιταλική κοινωνία να είναι πολύ προχωρημένη, ίσως η συμμετοχή που χρειάζεται είναι πολύ υψηλή, ίσως η σιωπή των μέσων ενημέρωσης πολύ ισχυρή, ίσως η CGIL πολύ λίγο αξιόπιστη, ίσως η κεντροαριστερά πολύ διχασμένη. Πολλοί έχουν επισημάνει ότι παραδοσιακά προσπαθούμε να υπαγορεύσουμε νέους νόμους στο τέλος ενός κύκλου αγώνων οι οποίοι, αντίθετα, δεν έγιναν σε αυτά τα ζητήματα. Έχουν επισημάνει ότι το να λέμε «η ψήφος είναι η εξέγερσή μας», όπως έκανε η καμπάνια της CGIL, είναι παραπλανητικό, επειδή αυτό που χρειάζεται, αντίθετα, είναι μια εξέγερση. Η εντύπωση, ωστόσο, είναι ότι η πραγματικότητα είναι πιο περίπλοκη από την εύκολη διχοτόμηση μεταξύ ψήφου και αγώνων, και ότι η εκμετάλλευση της προσοχής και του ενδιαφέροντος για την πολιτική που παράγει μόνο μια εκλογική εκστρατεία, σε αυτή τη χώρα, δεν είναι μια εναλλακτική στρατηγική στην κινητοποίηση, αλλά μάλλον χρήσιμη και για μελλοντικές κινητοποιήσεις.

Το ζήτημα στην Αριστερά είναι αυτό, ανεξάρτητα από την συμμετοχή: τι θα συμβεί από τις 10 Ιουνίου, όταν το ταξικό ζήτημα επιστρέψει στο κέντρο της ατζέντας της Αριστεράς; Θα έχουμε το θάρρος, σε συνδικαλιστικό επίπεδο, να δώσουμε υπόσταση σε έναν νέο κύκλο αγώνων, προσπαθώντας να μετατρέψουμε την εκλογική συναίνεση σε αγωνιστική ορμή; Και θα γίνει αποδεκτό, σε πολιτικό επίπεδο, να γίνει το κεντρικό μήνυμα των πέντε ερωτημάτων του δημοψηφίσματος (ελευθερία από εκβιασμούς, προστασία από κινδύνους, άσκηση εξουσίας της εργατικής τάξης εντός και εκτός του χώρου εργασίας) θεμελιώδες σημείο της πολιτικής ατζέντας της Αριστεράς; Αυτά δεν είναι ασήμαντα ζητήματα. Η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα περιλαμβάνει επίσης ένα σημαντικό μέρος των ελπίδων αντίστασης στον αυταρχικό μετασχηματισμό που η κυβέρνηση Μελόνι φαίνεται ότι θέλει να επιβάλει στην ιταλική κοινωνία: ό,τι και αν λένε όσοι πιστεύουν ότι η αντιδραστική Δεξιά μάχεται με τους διανοούμενους της και με τις σημαίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν υπάρχουν μεγαλύτερα αντισώματα αντίστασης σε μια κοινωνία από τους εργαζόμενους με ελευθερία, δύναμη και ικανότητα ενεργοποίησης και κινητοποίησης. Πολλές από τις απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα θα εξαρτηθούν από το αριθμητικό αποτέλεσμα, ακόμη και πέρα από την συμμετοχή, με την αυστηρή έννοια, των ψηφοφόρων στις κάλπες. Μέσα στην CGIL υπάρχουν σίγουρα εκείνοι που σκοπεύουν να χρησιμοποιήσουν μια πιθανή ήττα για μια εσωτερική παλινόρθωση, ίσως ενόψει μιας ανασύνθεσης με την CISI (Ιταλική Συνομοσπονδία Συνδικάτων), που έχει κάνει την αποκήρυξη της σύγκρουσης και της πολιτικής κινητοποίησης, υπέρ μιας νέας συνεργασίας με την κυβέρνηση και τις επιχειρήσεις, ένα πολύ συγκεκριμένο **συνδικαλιστικό μοντέλο**. Ακριβώς όπως στο πολιτικό και στο μιντιακό επίπεδο υπάρχουν εκείνοι που περιμένουν με αγωνία ένα αρνητικό αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, προκειμένου να μπορέσουν να απορρίψουν ως μη ρεαλιστική τη γραμμή που κυριαρχεί σήμερα στην κεντροαριστερά, της υποστήριξης των εργατικών αγώνων. Η ψήφος, την Κυριακή και τη Δευτέρα, εξυπηρετεί επίσης αυτόν τον σκοπό: να επιβεβαιώσει ότι η εργατική τάξη, τα συμφέροντά της, η ελευθερία της, πρέπει να βρίσκονται στο επίκεντρο κάθε κοινωνικής και πολιτικής πρότασης. Και ότι η υπεράσπιση της ελευθερίας και της δημοκρατίας απέναντι στον κίνδυνο της «ορμανοποίησης» της ιταλικής κοινωνίας περνάει επίσης, και πάνω από όλα, μέσα από την ελευθερία των εργαζομένων

να κινητοποιούνται χωρίς εκβιασμούς.

Ο Λορέντζο Ζαμπόνι είναι καθηγητή κοινωνιολογίας στην Scuola Normale Superiore και εκδότης του Jacobin Italia

Πρόλογος και Μετάφραση : Δημήτρης Γκιβίσης. Το αρχικό κείμενο μπορείτε να το βρείτε **[εδώ](#)**